

TARIM SEKTÖRÜNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

Sinem ÇAMURCU¹, T. Göktürk SEYHAN^{2*}

¹ Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Ankara, Türkiye

² Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Makinaları ve Teknolojileri Mühendisliği Bölümü, Ankara, Türkiye

Anahtar Kelimeler

*Tarım
Tarım işçileri
Tarımda iş sağlığı
Tarımda iş güvenliği*

Özet

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile TÜİK verilerine bakıldığında; Türkiye 77,9 milyon hektar olan toprak varlığının, yaklaşık 26,3 milyon hektarını tarım arazileri oluşturmaktadır. Bu tarımsal üretim içerisinde, kırsal alanda küçük aile işletmelerinin çoğunlukta olduğu bir yapı mevcuttur. Dolayısı ile kırsal alanda yaşayan nüfusun büyük bir kısmı, aile işletmeciliği şeklinde tarımsal üretime doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlamaktadır. 2002 yılında ülkemizde toplam istihdam içerisinde %34,9'luk kısmı oluşturan 7,4 milyon tarım işçisi bulunurken bu sayı 2014 yılında haziran dönemseller sonuçlarına göre 5,9 milyon çalışana inmiş ve dolayısı ile toplam istihdam içerisindeki payı %22,3 oranına düşmüştür. Bu durumda Türkiye'de her 3-4 kişiden biri tarım sektöründe çalışmaktadır denebilir.

Tarım işçilerinin ucuz işgücü olarak görülmesi ve yaptıkları iş gündelik yaşamlarının bir parçası haline gelmesinin etkisiyle ve sektördeki kayıt dışılığın bir sonucu olarak çeşitli bedensel ve ruhsal sorunlar yaşaması kaçınılmazdır. TÜİK verilerine göre tarım, ormancılık ve balıkçılık sektöründe iş kazası geçirenlerin oranı %2'dir. Sektör işçilerinin sadece 1/5'inin kayıtlı çalışan olması dolayısıyla yaşanan sorunlara ait rakamlar tahminden öteye geçmemektedir. Tarım işçilerinin yaşadıkları sağlık sorunları ve iş kazaları incelendiğinde ulaşım ve üretim esnasında çeşitli özel amaçlı alet ve makinaların kullanımı esnasında, günlük tarımsal işler sırasında ya da ulaşımında yanık, kırık, elektrik çarpmaları, zehirlenme, kanser, sıtma, tetanoz, duyma bozuklukları, depresyon, ölüm gibi çok çeşitli geçici ve kalıcı sonuçlara rastlanmıştır. Bu çalışma kapsamında Türkiye tarım sektöründe iş sağlığı ve güvenliğinin kapsamı, işleyişi ve alandaki riskler değerlendirilmiştir.

OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY IN AGRICULTURE

Keywords

*Agriculture
Farmers
Occupational health and
safety*

Abstract

According to the data from TÜİK, there are 26,3 million hectares agricultural zones out of 77,9 million hectares of soil presence of Turkey. In this agricultural production, there is a majority of small family businesses. Farmers have body and mental problems as a result of being regarded as cheap labor and their work being a part of their daily life. The reasons of this problems are mostly lack of education, environmental factors and technical reasons. According to the statistics, the percentage of people who had work accidents in agriculture, forestry and fishing sectors is 2%. Because of unregistered workers, these numbers are not more than guessing. When we investigate the health problems and work accidents in agriculture, we see that accidents occur during travelling, production and machine using as burns, cracks, electric shock, poisoning, cancer, malaria, hearing impairment, depression and death. In this study; scope, operation and risks of occupational health and safety is evaluated.

* İlgili yazar: seyhan@ankara.edu.tr

1. Giriş

Tarım sektöründe çalışan işçiler ürünün ekim-dikiminden yetiştirilmesine, hasadından ambalajlanmasına kadar tüm aşamalarında rol sahibidir. İşçiler tarım sektöründeki yüksek çalışma potansiyeli ve işgücüne karşın emeğinin görünmezliği ve sektördeki kayıt dışılığın yüksekliği sebebiyle üretimden aldıkları paya bakıldığında aradaki farkın büyüklüğü göze çarpmaktadır. Tarım sektöründe yüksek bedensel performans ve uzun çalışma saatlerine karşın ücretlendirme, sağlık, ulaşım, barınma, eğitim ve sosyal sıkıntılar oldukça yoğun görülmektedir.

ILO verilerine göre 1.3 milyar kişiyi istihdam eden tarım sektöründe her sene 170.000 kişi hayatını kaybetmekte, çok sayıda çalışan çeşitli iş kazalarıyla karşılaşmakta ve iş hastalıklarına maruz kalmaktadır. Tarım sektörü, Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (EUROSTAT)' ne göre inşaat sektörünün ardından en tehlikeli ikinci sektör olarak değerlendirilmektedir.

2. Tarım Sektöründe Riskler

Karşılaşılan kazalarla ilgili oransal durum Şekil.1' de gösterilmiştir. Sektörde iş sağlığı ve güvenliği açısından çalışanları bekleyen riskleri şu şekilde sınıflandırmak mümkündür.

Şekil 1. Yaralanmalı kazaların oransal dağılımı

2.1. Açık Havada Çalışma Kaynaklı Sorunlar

Açık hava ve sıcak koşullarda çalışma zorunluluğu sonucu sıcak çarpması, baygınlık, kramplar gibi geçici sorunlarla karşılaşılabilir.

2.2. Mekanik Riskler

TÜİK verilerine göre ülkemizde 2010 yılı itibarıyla bulunan 1.096.638 traktörün yarısından fazlasının 1988 yılı ve öncesi üretimi olduğu tespit edilmiştir. Bu traktörlerin büyük kısmı güvenlik önlemlerinden yoksundur ve yüksek risk yaratmaktadır. Kaza sebepleri insan kaynaklı veya makina kaynaklı olabilmektedir. İnsan kaynaklı başlıca sebepler

arasında operatör dikkatsizliği, emniyet kurallarına uymama, bilgi eksikliği, deneyim eksikliği sayılabilir. Makina kaynaklı sebeplerin en yaygın olanları ise bakımsızlık, teknik arızalar, donanım yetersizliği, ve muhafazalarının sökülmesi olmasıdır.

Kazaların birçoğu tarım makinasının devrilmesi, yuvarlanması, çalışanın düşmesi, makinanın altında kalması, çalışanın ya da kıyafetlerinin çalışır-döner parçalarla teması gibi önlenemez sebeplerden kaynaklanmaktadır.

Kazaların %76'sı tarım makinası kullanırken, %8'i ayar yaparken, %4'ü tamir ya da bakım yaparken, %2'si sökme-takma sırasında gerçekleşmiştir.

2.3. Elektriksel Riskler

Tarım sektöründe elektrik tesisatları ve yüksek gerilim hatları, uzatma kabloları kaynaklı bir çok kaza ve yangın görülmektedir.

Bu tip kazaların başlıca sebebi yine makinalar çalışma prensipleri ve tesisat konusunda bilgi eksiklikleri ve sistemlerin güvenli ve uygun çalışabilir kalite ve durumda malzeme kullanılmamasıdır.

2.4. Ergonomi ile İlgili Sorunlar

Yüksek beden gücü isteyen her iş kolunda olduğu gibi tarım sektöründe de ergonomi her yönüyle ön planda tutulmalıdır. Tarım sektöründe çalışanlar uzun saatler uygun olmayan pozisyonlarda çalışmakta ve kas-iskelet-dolaşım sistemleri ile ilgili sorunlar yaşamaktadırlar. Ağır yüklerin uygun olmayan pozisyonlarda kaldırılıp indirilmesi, kültürel işlemler sırasında desteksiz çalışma duruşları, kullanılan alet ekipmanların titreşimi gibi sebepler uzun vadede çalışanların sağlıklarını tehdit etmektedir. Bunların yanı sıra çalışmakta olan alet ve makinalar için çalışan güvenliğini sağlayacak önlemlerin alınması, burkulma, incinme gibi durumlarda acil müdahale etme gereği göz önünde bulundurulmalıdır.

2.5 Kimyasal Riskler

Tarım sektöründe ilaçlama ve gübreleme işlemleri üretim yoğunluğuna göre farklılık göstermekle birlikte yoğun iş gücü ve bilgi gerektiren kültürel işlemler arasındadır. Pestisitlerle dünyada her sene 1-5 milyon insan zehirlenme yaşamaktadır (Bronstein, 2009).

Bu işlemler esnasında hava şartları, uygulayıcının mesleki bilgisi, koruyucu önlemlerin alınmış olmasına bağlı olarak değişen oranlarda zehirlenmeler, alerjiler, kanserojenik etkiler görülmektedir.

2.5. Biyolojik Riskler

Tarım sektöründe bitki parçacıkları sebebiyle, Brusellosis, Salmonellosis, Tularaemia gibi bakteriyel, *Tinia capitis* gibi mantari, Orf, Rabies gibi viral

kökenli hastalıklar, alerjik durumlar, ısırılmalar çokça görülmektedir. Ayrıca hayvan kaynaklı yaralanmalarla, çarpmalarla, düşmelerle de sıklıkla karşılaşmaktadır.

2.6 Barınma ve Beslenme Ortamıyla İlgili Riskler

Tarım sektörü çalışanları için en büyük sorunlardan biri bu aşamada ortaya çıkmaktadır. Temiz içme ve kullanma suyu bulunamaması, kişisel temizlik için uygunsuz koşullar, haşere ve bozuşma kaynaklı hastalıkların önüne geçilmesi için bu ortamların hijyeninin sağlanması şarttır.

3. Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Konusunda Mevcut Durum

3.1. Tarımda İş Güvenliğine ve İş Sağlığına İlişkin 184 Sayılı Sözleşme

İş bu sözleşme 21 Haziran 2001 tarihinde Tarımda İş Güvenliği ve İş Sağlığı Sözleşmesi, 2001 olarak adlandırılarak ülkemizce resmen kabul edilmiştir. Sözleşme kapsamında tarım işçileri yeni teknolojilerden kaynaklanan riskler de dahil olmak üzere, iş güvenliği ve iş sağlığı ile ilgili konularda bilgilendirilme ve danışılma; iş yerindeki sağlık ve güvenlik tedbirlerinin uygulanmasına ve gözden geçirilmesine katılma, ulusal yasa ve uygulamalara uygun olarak, iş güvenliği ve iş sağlığı temsilcilerini ve iş güvenliği ve iş sağlığı komitelerindeki temsilcilerini seçme; ve kendilerinin sağlık ve güvenlikleri için ciddi risk taşıdığına ilişkin makul kanaat sahibi oldukları bir faaliyetin doğuracağı tehlikeden kendilerini uzaklaştırma ve bu durumdan üstlerini derhal haberdar etme hakkına sahiptirler. İşçiler bu davranışları nedeniyle herhangi bir olumsuzluğa maruz kalmayacaktır (ILO, 2001).

Sözleşme ile malzeme kullanma, taşıma, kimyasal kullanımı, makina güvenliği ve ergonomi ile ilgili koruyucu ve önleyici tedbirlerin alınmasını ve çalışma sürelerinin düzenlenmesini de kapsayan çalışmalar yapılması beklenmektedir.

3.2 İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu 6331 no ve 20 Haziran 2012' de Resmi Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Tarım işletmeleri ülkemizde genelde 50 kişiyi istihdam eder büyüklükte olmadığından bu kanun kapsamının büyük ölçüde dışında kalmaktadır.

3.3 Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Protokolü

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı arasında imzalanan bu

protokol ile istihdamın düşük olduğu işletmelerin de İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamına girmesi sağlanmıştır.

3.4. Tarım Araçlarının Güvenli Kullanımı Programı

2020 yılına kadar trafik kazalarından kaynaklanan ölümleri % 50 oranında azaltma hedefiyle hazırlanan "Karayolu Trafik Güvenliği Stratejisi ve Eylem Planı"nda, "Tarımsal faaliyetlerin arttığı dönemlerde tarım araçlarının daha güvenli kullanımı konusunda gerekli tedbirlerin alınması" hedefi konulmuştur. Bu kapsamda, İçişleri Bakanlığı (Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı), Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Türkiye Ziraat Odaları Birliği işbirliğinde ve Yiğit Akü' nün katkılarıyla hazırlanan "Tarım Araçlarının Güvenli Kullanımı Projesi"nin bölgeler bazındaki eğitim faaliyetleri başlamıştır (Tarım Araçlarının Güvenli Kullanımı Çalıştayı, 2012).

Tarım araçlarının güvenli kullanımı projesi ile güvenli sürüş tekniklerinin benimsetilmesi, güvenli tarımsal faaliyet yapılması, kullanıcıların araçlarını tanınması ve sebep oldukları kazaların azaltılması amaçlanmaktadır.

4. Sonuç ve Tartışma

Tarım sektörü doğası itibarıyla kendine özgüdür. Diğer iş kollarından çalışma koşulları, yaşam standartları, iş ortamı gibi konularda ciddi farklılıklara sahiptir. Genellikle aile işletmesi olarak sürdürülen ve kesin çizgilerle iş ve ev yaşamının birbirinden ayrılmadığı nadir sektörlerdendir.

Kayıt dışılığın ve çocuk işçi oranının en yüksek olduğu sektörler arasında olan tarım sektöründe çalışan refahı ve güvenliğini arttırmak amaçlı yapılan tüm yasal düzenlemeler ne yazık ki aktif çalışma hayatında tarım sektörü çalışanlarının yaşam standardını etkilememiştir. Halen uzun çalışma saatleri, çalışma temposu, yetkin personel eksikliği, sosyoekonomik ve politik etmenler, düşük kazanç, çocuk işçilerin yaygın olarak çalıştırılması ve en önemlisi tarımın bir meslek olarak değil de bir yaşam biçimi olarak görülerek tüm yaşama entegre edilmesi, dolayısıyla sosyal güvence eksikliğine bağlı olarak karşılaşılan iş kazalarına karşı güvencesizlik çözüm bekleyen sorunlar arasındadır.

5. Çıkar Çatışması / Conflict of Interest

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

No conflict of interest was declared by the authors

6. Kaynaklar

Bronstein, A.J., 2014, Pesticides, Mc Daniel College Magazine, Westminster

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 2012, Kanun No:6331, Ankara

Tarımda İş Güvenliğine ve Sağlığına İlişkin 184 Sayılı Sözleşme, 2001, Uluslararası Çalışma Örgütü Genel Konferansı, Cenevre

Tarım Araçlarının Güvenli Kullanımı Çalıştayı, 2012, Ankara

TÜİK, 2014, Harran Üniversitesi, Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi (HARÜTSGRAM) 4 no'lu yayını